

ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО – БУДІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК: 336.717.1:336.71

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРИВАТБАНКУ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.050618.89.115

Окуневич І.Л., ст.в.каф.
Воробйова І.Д.
Карпінська Ю.В.

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

У статті розкрито сутність націоналізації банків, виявлено основні відмінності націоналізації від ліквідації та з'ясовано причини зростання цих процесів у банківській системі України за останні декілька років. Докладно описано порядок проведення націоналізації комерційних банків в Україні. Було висвітлено питання націоналізації найбільшого банку країни – ПриватБанку, вивчено причини цієї події, позитивні та негативні наслідки націоналізації для банку та проаналізовано, як цей процес вплинув на розвиток економіки України в цілому. Досліджено стан функціонування ПриватБанку після проведення процедури націоналізації та основні погляди уряду України, керівників ПриватБанку та зовнішніх експертів стосовно проведення націоналізації одного з основних комерційних банків України. Розглянуто стратегію розвитку діяльності ПриватБанку та запропоновано шляхи вирішення проблеми нестабільності банківської системи в Україні.

Ключові слова: банк, банківська система, Національний банк України, націоналізація, інфляція, кредитний портфель, статутний капітал банку, рефінансування банку

UDC: 336.717.1:336.71

NATIONALIZATION OF PRIVATBANK: CAUSES AND CONSEQUENCES FOR THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

DOI 10.30838/ P.ES.2224.050618.89.115

Okunevych I.L., S.L. of the D.,
Vorobiova I.D.
Karpinska Y.V.

Pridniprovska state academy of civil engineering and architecture

In this article the essence of banks' nationalization is revealed, the main differences between nationalization and liquidation are defined, and the reasons for the increase of

these processes in the banking system of Ukraine over the past few years. Furthermore, the procedure of nationalization of commercial banks in Ukraine is described in details. In addition to that, an issue of nationalization of the largest Ukrainian bank - PrivatBank is highlighted, the causes of this event are studied, positive and negative consequences of nationalization for the bank are analyzed, and moreover, it is investigated how the process of nationalization influences the development of the Ukrainian economy in general. Besides, the state of PrivatBank functioning after nationalization is examined and what is more, the main views of the Ukrainian Government, PrivatBank leaders and external experts concerning the nationalization of one of the major Ukrainian commercial banks are given. Finally, the development strategy of PrivatBank activity is scrutinized and ways of solving the problem of banking system instability in Ukraine are proposed.

Keywords: bank, banking system, National Bank of Ukraine, nationalization, inflation, credit portfolio, registered capital of the bank, refinancing of bank

Актуальність проблеми. В умовах політичної нестабільності, проведення антитерористичної операції на сході України, а також фінансово-економічної кризи та девальвації гривні гостро стоїть питання розвитку банківської системи в Україні. Сьогодні банківська система не виконує своє основне завдання, оскільки не фінансує і не кредитує реальний сектор економіки. Тому актуальності набувають питання щодо методів стабілізації стану банківської системи України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню проблем націоналізації та ліквідації банків присвячено праці провідних вчених та практиків, зокрема О.Жолудя, С.Сагуна, О. Вовчака, С.Фурса, Л.Рябіної, В.Міщенко, О.Сидоренка. Однак, враховуючи кризовий стан сучасної економіки, особливої уваги потребує проблема впливу націоналізації ПриватБанку на стан економіки в цілому.

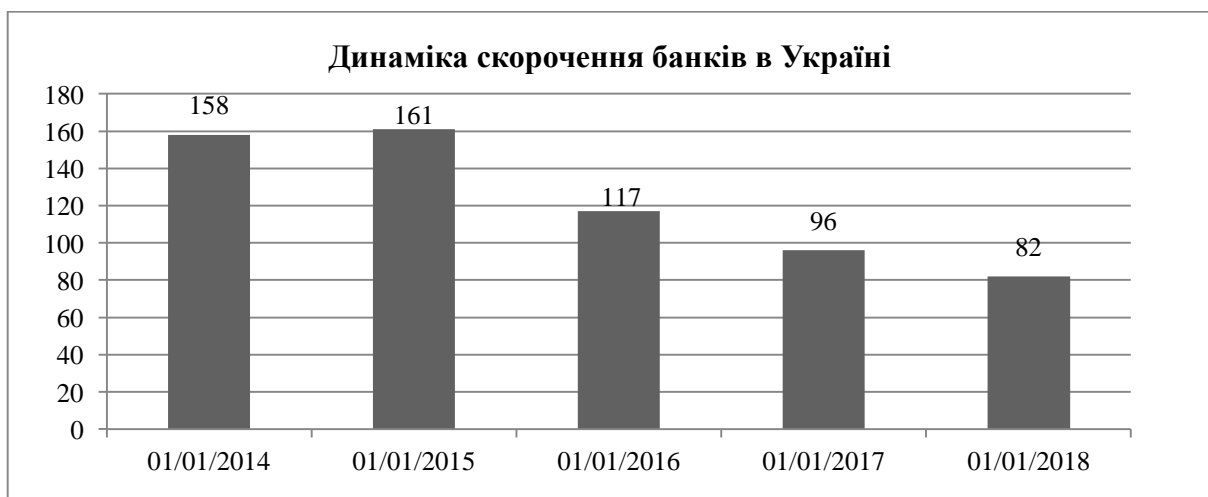
Мета роботи. Метою дослідження був аналіз стану ПриватБанку, причин та наслідків для банківської системи України націоналізації цього банку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Криза у банківській системі України розпочалась у 2008-2009 роках. Згодом, з початком виснажливого збройного конфлікту на сході країни і анексією Криму, під тиском значних макроекономічних та політичних шоків проблеми банківської системи поступово призвели до системної банківської кризи 2014-2016 років. У банківській системі стрімко накопичувалися небезпечні явища. Девальвація гривні невпинно

руйнувала банківську систему, банки банкрутували один за одним внаслідок непрофесійного управління або шахрайських дій менеджерів та власників [1].

Ліквідація банків ставала невідворотною через ризикову діяльність та погіршення їх фінансових показників, відмивання доходів і шахрайських операцій задля підвищення якості кредитного портфеля.

Впродовж 2014-2017 років українська банківська система суттєво змінилася. Ліквідація банків в Україні сягнула вражаючих масштабів. За перші два роки – 2014-2016 – 90 банків були визнані неплатоспроможними, а їхні активи – третина активів усієї банківської системи[5]. На початку 2015 року на ринку налічувався 161 банк. У 2016-му через ліквідацію банків їх стало 117. Станом на початок 2017 року функціонувало лише 96 банків – із них 38 з іноземним капіталом. На даний момент кількість банків в Україні складає 82 [7].

*Рис.1. Динаміка скорочення банків в Україні
Джерело: [7]*

Унаслідок виведення банків з ринку значні збитки отримали юридичні особи та населення, у результаті чого суттєво погіршився фінансовий стан багатьох підприємств.

Однак, спостерігаючи за реакцією МВФ, ЄБРР і МБРР, в цілому, ці організації досить позитивно оцінюють процес ліквідації банків в Україні.

Також наприкінці 2016-го відбулася націоналізація найбільшого комерційного банку - ПриватБанку, який 100-відсотково перейшов у державну власність під керівництвом Міністерства фінансів.

Багато українців плутають націоналізацію і ліквідацію. Націоналізація банку - це процес переходу банків у власність держави, а саме переважної частки акцій, які дають право на повне управління процесами в банку державі [16]. Відповідно до статті 2 Закону України „Про банки і банківську діяльність” ліквідація банку - це процедура припинення функціонування банку як юридичної особи відповідно до положень цього Закону та Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб"[2]. Справа в тому, що великі банки за законом ліквідувати не можна. Інакше впаде вся українська банківська система.

Коли відбувається банкрутство дрібного чи середнього банку, то його кредитний портфель переходить під управління Фонду гарантування вкладів, а вкладникам компенсують їхні депозити та поточні рахунки в рамках суми в 200 тисяч гривень. Однак, через те, що в Україні вже закрилося 87 банків, грошей фонду на виплати давно не вистачає. Тому держава по суті проводить емісію гривні для виплат, яка потім потрапляє на валютний ринок і тисне на курс гривні.

У разі націоналізації, в банку просто змінюється власник. Держава вносить суму, якої бракує, отримуючи натомість 75% +1 акцію. І банк продовжує працювати далі.

Після того, як контрольний пакет акцій переходить до Мінфіну, представник міністерства призначає правління і голови правління банку. Тобто, змінюється тільки керівництво банку. До речі, ця процедура пройшла свого часу в Укргазбанку, і зараз він нормально працює.

У теорії процедура зміни власника повинна пройти безболісно, і клієнти навіть не помітять, що щось сталося. Однак, експерти кажуть, що банк може перестати нормально працювати протягом декількох днів. Тобто, для тих, у кого там депозит, нічого не зміниться, а ось люди з картками банку можуть зазнавати труднощів [15].

В економічній теорії вважається, що націоналізація (повна або часткова) поряд з адміністративним втручанням є інструментом, за допомогою якого держава розраховує підвищити ефективність власності.

Інструмент цей дуже непростий, з високим ризиком отримання зовсім не того результату, на який спочатку розраховували. Тому в нинішніх умовах він застосовується головним чином як крайній засіб економічної політики.

Націоналізація може відбуватися в різних формах:

- примусова, яку часто називають конфіскацією або реквізиція, при якій власність можуть відібрати безоплатно;

- добровільна, коли колишні власники погоджуються передати свій актив в держвласність в обмін на гроші або інші активи (як у випадку з ПриватБанком) [2].

На практиці процес націоналізації часто починається з скасуванням судом результатів приватизаційного конкурсу через розкриті процедурні та інші порушення, з введення в банк тимчасової адміністрації.

В українській сучасній історії поки не було випадків, коли бізнес у його власника держава відбирала в примусовому порядку. Випадок з трьома націоналізованими банками («Родовід», «Київ» і Укргазбанк) – не можна назвати примусовим, адже в їх капітал уряд заходив під час роботи тимчасової адміністрації як звичайний інвестор.

В ході фінансової кризи 2008-2009 рр. стан багатьох українських банків серйозно погіршився. Уряд прийняв рішення націоналізувати три з них.

В капітал банку «Родовід» було влито 12,35 млрд. грн, 26 лютого 2016 р. банк був визнаний неплатоспроможним і переданий до Фонду гарантування вкладів, який почав його ліквідацію. Укргазбанк був націоналізований в 2009 р. З моменту націоналізації в його капітал було внесено 9,3 млрд грн. 25 червня 2015 р. до нього був приєднаний неплатоспроможний банк «Київ». Також був націоналізований Укргазбанк.. За результатами першого півріччя 2016 р. він увійшов до п'ятірки найбільших банків України за обсягом активів. В цілому держава витратила 25 млрд грн на порятунок цих трьох банків від банкрутства. Зараз немає однозначної думки про доцільність таких витрат. Одні експерти кажуть, що тоді було важливим зберегти довіру до банківської системи, і націоналізація допомогла цьому. І вже тільки потім побачили не тільки позитив, а й корупцію і непрофесіоналізм менеджменту. Через це так і не зміг піднятися «Родовід», а в Укргазбанку спочатку був притягнутий професійний менеджмент, що багато в чому визначило успіх.

Нацбанк в червні 2016 р. випустив звіт, в якому йдеться про те, що рішення про націоналізацію трьох банків під час кризи 2008/2009 рр. – приклад неефективних державних рішень в сфері роботи з неплатоспроможними банками. Фіскальні витрати на порятунок банків в

декілька разів перевищили можливі збитки держави від своєчасної ліквідації цих установ [3].

У 2016 році було націоналізовано найбільший банк в Україні – ПриватБанк.

Позиція керівництва країни така: Петро Порошенко заявив, що ПриватБанк настільки великий, що від стану справ у ньому залежить вся фінансово-економічна ситуація в країні, саме тому ухвалили рішення його націоналізувати [10]. У коментарі Президента України щодо переходу ПриватБанку у власність держави зазначено: «Старі, приватні власники, що принципово важливо для нас, зафіксували відповідальну позицію, в листах до уряду і Національного банку. Там чорним по білому написано, що вони визнають необхідність і доцільність екстраординарного кроку і повністю підтримують перехід ПриватБанку у власність держави» [12].

Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман трактує цю ситуацію так: "Ми прийняли це рішення, керуючись, в першу чергу тим, щоб забезпечити стабільність банківської системи України і захистити гроші українців. В першу чергу мова йде про 3 млн пенсіонерів, більше 500 тис. студентів і 1,6 млн соціально незахищених громадян. Мова також йде про понад 3,5 млн зарплатних рахунків і обслуговування 500 тис. фізичних осіб підприємців" [11].

Такої ж думки притримується і директор-розпорядник МВФ Крістін Лагард, "Сьогоднішнє рішення української влади націоналізувати ПриватБанк є важливим кроком в їхніх зусиллях щодо збереження фінансової стабільності" [11].

У самому банку необхідність націоналізації пояснили "інформаційними атаками", які призвели до відтоку коштів. З банкоматів забирали по 2 млрд коштів на день, за словами голови правління ПриватБанку Олександра Дубілета [10].

Володимир Стельмах, який не лише двічі був главою, але й очолював спостережну раду ПриватБанку, наголошує на тому, що ПриватБанк міг би власними силами подолати кризове становище, але НБУ при здійсненні наглядових функцій не завжди дотримувався об'єктивності та паритетності в підходах порівняно з іншими банками, цим самим порушувалися конституційні принципи рівного підходу держорганів до суб'єктів всіх форм власності. НБУ вводив обмеження

для ПриватБанку щодо залучення депозитів, тоді як для банків з держкапіталом надавав суттєво більше ліквідності порівняно з відтоком коштів клієнтів.

Загальна його словами сума рефінансування, яку під час кризи отримав ПриватБанк, склала 0,43 гривні на 1 гривню відтоку депозитів. В Ощадбанку цей показник був 1,6 грн (тобто майже в 4 рази більше), в Укргазбанка – 2,7, Хрещатика – 1,38. Середньомісячна відсоткова ставка по рефінансу в ПриватБанку в 2014 році склала 17,3%, в 2015 році – 22,8%, за 10 місяців-2016 – 22,6%. А для банків з держкапіталом – відповідно 10,69%, 16,95%, 13,3%. Строк рефінансування ПриватБанку був до трьох років, а для банків з державним капіталом – до п'яти років [13].

Це означає, що в рішенні про націоналізацію превалювали зовсім інші цілі, ніж декларувалося

Співвласник ПриватБанку – Геннадій Боголюбов – звертає увагу на обставини, при яких працював ПриватБанк протягом 2015-2016 років, це був найбільш капіталізований банк на кінець 2015 року.

Він зазначив, що протягом жовтня-грудня 2016 року Нацбанк різко змінив свої вимоги до банку, поставивши його під навмисний тиск.

На його думку, Україна вела успішну скоординовану медіа-кампанію для дестабілізації ситуації з ПриватБанком, після чого пішла націоналізація фінустанови. Варто відзначити, що до націоналізації ПриватБанку в грудні 2016 року Боголюбов володів 33,25% акцій фінустанови [14].

Таким чином, однозначної відповіді на питання, чи неминучою була націоналізація найбільшого банку України, немає. Але можна сказати, що порядок проведення процедури націоналізації ПриватБанку був жорстким у порівнянні з іншими банками і в деяких випадках простежувалась упередженість НБУ.

Після націоналізації банк продовжує залишатися найбільшим у країні. Станом на 1 жовтня обсяг його активів склав 253,5 млрд грн, питома вага - 20% від банківської системи за активами і 36% за всіма зобов'язаннями.

ПриватБанк, як і раніше, сфокусований на роботі з фізичними особами і МСБ (малий і середній бізнес). Очікується, що кредитування

малого і середнього бізнесу має стати драйвером економічного розвитку України в наступному році.

Багато банків заявили про зацікавленість нарощувати свій потенціал в МСБ. ПриватБанк в цьому сегменті зараз займає 4-е місце з портфелем близько 100 млн євро (4% від всієї частки кредитування МСБ - 2,5 млрд євро).

За прогнозами Національного банку, Приват до 2020 року збільшить портфель в 2 рази, наблизившись впритул до ТОП - 3. Зараз рахунками та іншими послугами банку користуються 58% юридичних осіб та 73% приватних підприємців в Україні.

В ході націоналізації банк мав серйозні відтоки депозитів. Однак, вже в цьому році ситуацію з пасивами вдалося стабілізувати і перейти до зростання. Багато в чому це відбулося за рахунок високих ставок, які пропонували держбанки протягом року своїм клієнтам. Одним з переваг Привату, перебуваючи в держвласності, стало залучення вкладів держустанов і муніципалітетів - 5,5 млрд грн з початку року.

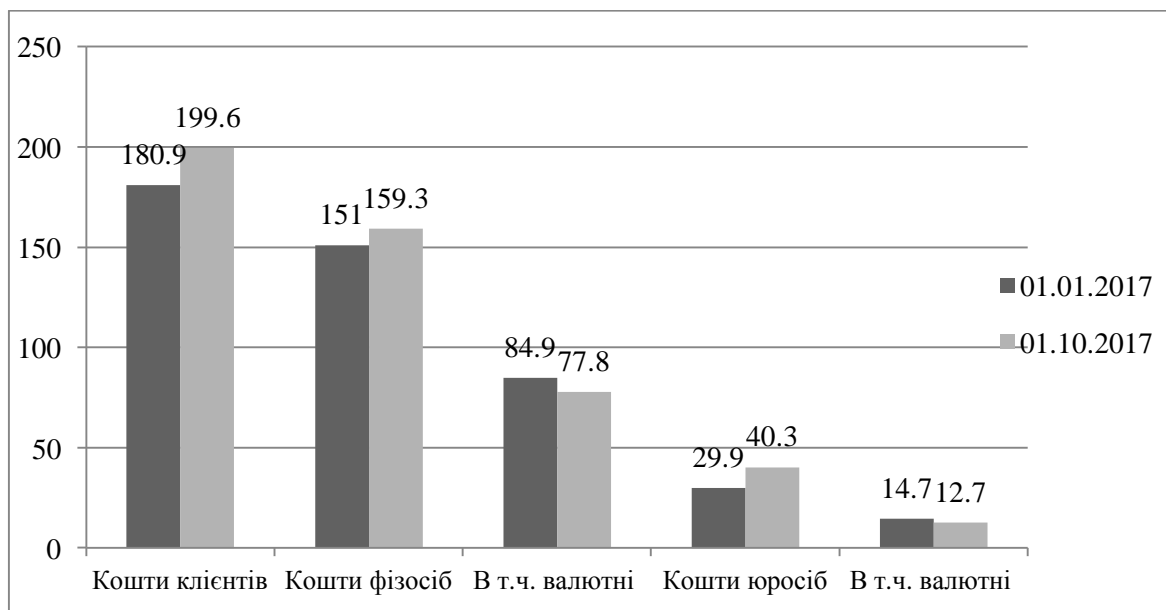

Рис.2. Кошти клієнтів, млрд. грн.

Джерело: [9]

Встановивши історичний рекорд по збиткам в минулому році – 176 млрд грн, ПриватБанк продовжує залишатися в "мінусі" в цьому році - 1,6 млрд грн за 9 місяців. За цим показником він став другим в банківській системі.

Рис. 3. Топ-5 збиткових банків України станом на 01.09.2017, млрд. грн
Джерело: [7]

Збиток банку склався, в першу чергу, за рахунок формування резервів за проблемними активами. У цьому році на це було спрямовано 8 млрд гривень (всього 190 млрд грн).

Варто відзначити, що фінансовий результат банку без урахування резервів був би позитивним. Більш того, операційний прибуток (прибуток до оподаткування за вирахуванням резервів) ПриватБанку за 9 місяців найвища в банківській системі - 6,4 млрд грн.

Рис.4. Топ-5 операційно прибуткових банків на 01.09.2017, млрд. грн.
Джерело: [7]

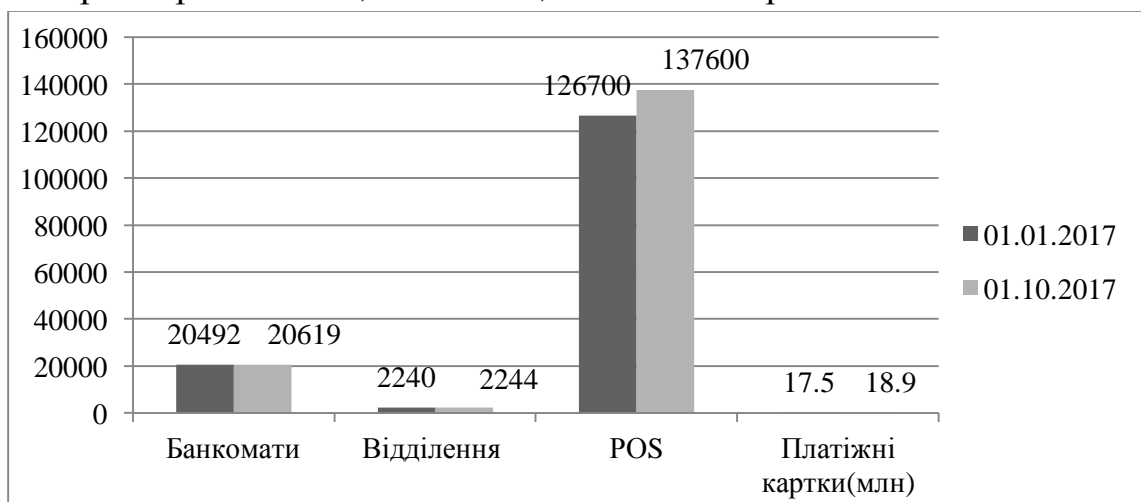
Необхідність формування величезних резервів змусило уряд докапіталізувати ПриватБанк вже на 140 млрд грн (5% ВВП). Завдяки новому власнику банк став найбільш капіталізованим в країні. Тоді як ще на кінець минулого року власний капітал банку становив "-882 млн грн". У перспективі, статутний капітал банку може бути ще збільшений на 16 млрд грн., якщо в цьому буде необхідність.

*Рис.5. Власний капітал, млрд. грн.
Джерело: [7]*

Також банк залишається високоліквідним: каса - 12 млрд грн, коррахунок в НБУ - 7,9 млрд грн, коррахунки в банках - 10,4 млрд грн, міжбанківські кредити - 5 млрд грн і ОВДП - більш 100 млрд грн. Борг ПриватБанку перед НБУ по рефінансуванню з початку року зменшився на 6 млрд грн - до 12 млрд грн.

Одним з найбільш конкурентних переваг банку залишається транзакційний бізнес і сучасна банківська інфраструктура. ПриватБанк продовжує володіти другою за величиною мережею банківських відділень в країні (після Ощадбанку). За кількістю банкоматів, POS терміналів і активних платіжних карт Приватні - як і раніше лідер. Через банк проходить більш 200 млн операцій в місяць. Кількість користувачів веб-версії Приват24 - 6,5 млн осіб, мобільній версії - 5 млн осіб.

*Рис.7. Динаміка збільшення кількості банкоматів, відділень, POS-терміналів і випуску платіжних карток ПриватБанку
Джерело: [9]*

Процес націоналізації ПриватБанку призвів до наступних наслідків:

По-перше, держава втратила величезні гроші українських платників податків на докапіталізацію – понад 100 млрд гривень. Натомість держава отримає продовження співпраці з МВФ, який підтримав рішення уряду і, швидше за все, невдовзі дасть Україні черговий кредитний транш (тут важливі не так гроші, як подальша реалізація тих сотень проектів, які Україна розпочала разом з іноземними партнерами, таким чином реформуючи країну).

По-друге, націоналізація ПриватБанку прищвидшила процес закінчення реформування банківського сектору. Його приклад змусить решту банків працювати за новими, прозорими та законними правилами.

По-третє, державі вдалося уникнути негативних сценаріїв розвитку подій, ризику яких наростали з кожним днем. ПриватБанк — найбільша фінустанова, яка має не тільки два десятки мільйонів клієнтів, а й тісні зв'язки з іншими українськими банками. Якби під тиском накопичених проблем він завалився в неконтрольований спосіб, наслідки були б масштабними й негативними для банківської системи, економіки, всіх українців.

По-четверте, Ігор Коломойський не змінював принципів роботи банку, хоч і вів переговори з державою, передусім НБУ, про те, що усуне проблеми ПриватБанку. Отже, чим більше би цей процес затягувався, тим більшою була б проблема нестачі капіталу в підсумку. Таким чином, держава витратила велику суму не марно. Образно кажучи, вона купила стабільність, нову банківську систему, можливість продовжувати реформи та мінімізацію власних втрат.

По-п'яте, після націоналізації ПриватБанку вдалося суттєво покращити ліквідність. З одного боку, цьому сприяла більша надійність банку у статусі державного, з іншого — залучення банком нової категорії клієнтів — місцевих органів самоврядування, які розмістили в банку майже 6 млрд грн депозитів [17].

Незважаючи на це, націоналізація ПриватБанку призвела й до певного негативного наслідку, а саме: шлях, що обрали, фактично переклав ПриватБанк на держбюджет, а ті механізми, які були обрані для капіталізації банку, також викликають сумніви, оскільки включали в себе елемент примусової конвертації кредитів зовнішніх позичальників у капітал банку. Сьогодні це оскаржується в судовому порядку.

Що ж до майбутнього, через два роки після націоналізації ПриватБанку в уряді нарешті визначилися з подальшою долею найбільшої фінансової установи України. Під час брифінгу в Дніпрі, де знаходиться головний офіс ПриватБанку, міністр фінансів України Олександр Данилюк повідомив, що в недалекому майбутньому банк планується знову віддати в приватні руки і за рахунок цього повернути до бюджету всі гроші, які були витрачені на нього під час націоналізації [18].

Український уряд підтримав розроблені Міністерством фінансів спільно з міжнародними фінансовими інституціями оновлені засади стратегічного реформування державного банківського сектора.

Як повідомляється на сайті Мінфіну, один з головних пріоритетів уряду – це пришвидшення економічного зростання, що неможливо без ефективної банківської галузі. Саме тому стратегія держави в банківському секторі базується як на цілях економічного зростання, так і на завданнях держави як акціонера комерційних банків та розрахована на втілення протягом 5 років [7].

Згідно зі схваленою урядом концепцією діяльність ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» як беззаперечного лідера роздрібного ринку банківського сектора в Україні буде зосереджено на збереженні позиції банку в роздрібному бізнесі з особливим фокусуванням на платіжному бізнесі. Крім того, діяльність банку буде направлено на побудову в обмежених обсягах портфеля кредитів для юридичних осіб, що характеризуються низьким рівнем ризиків, основним чином зосереджуючись на кредитуванні підприємств малого та середнього бізнесу. Інші внутрішні плани сконцентровано головним чином на зміцненні платформ кредитного андеррайтингу та ІТ, а також механізмів керування ризиками та інструментів контролю [15].

Оптимізація ціноутворення в розрізі активів та зобов'язань, а також цільова програма зі скорочення витрат сприятимуть відновленню прибутковості банку. Банк запровадить збалансований підхід до фінансування нових кредитів, що базуватиметься на поєднанні активного зменшення обсягу ОВДП, які утримуються банком, і залученні нових депозитів. Пріоритет надаватиметься зменшенню обсягу ОВДП, які утримуються банком.

Як зазначили в уряді, реалізація стратегії держави щодо ПриватБанку дозволить досягти значних переваг для банківського сектора в цілому [15].

Висновки. Проведений аналіз виявив наступні причини націоналізації ПриватБанку:

- вагомий вплив цього банку на всю фінансово-економічну ситуацію в країні;

- захист вкладів українців та забезпечення стабільності банківської системи України;

- вимога МВФ щодо націоналізації ПриватБанку як одна з умов для подальшої співпраці та отримання чергового траншу;

- тісний зв'язок економіки з політикою в Україні, що вимагає «деолігархізації»;

- більшу частину корпоративного портфелю ПриватБанку склали позики;

- збитковість та нестабільна діяльність банку призвела до його офіційного визнання неплатоспроможним;

- «інформаційні атаки» держави, що призвели до відтоку коштів клієнтів з ПриватБанку та підірвали довіру до нього.

Серед основних наслідків для націоналізації ПриватБанку для банківської системи України можна виділити:

- вдалося забезпечити безперервне обслуговування операцій клієнтів;

- держава втратила величезні гроші українських платників податків на докапіталізацію;

- продовження співпраці з МВФ;

- пришвидшення процесу закінчення реформування банківського сектору;

- державі вдалося уникнути негативних сценаріїв розвитку подій, які могли би статися через банкрутство ПриватБанку;

- некоректні механізми стабілізації банку призвели до великої кількості судових позовів зі сторони колишніх власників ПриватБанку;

- був внесений президентський закон про 100% гарантії для вкладників «Приватбанку», (до цього таким правом володів лише Ощадбанк);

- після націоналізації Приватбанку вдалося суттєво покращити ліквідність;

- реалізація стратегії держави щодо ПриватБанку дозволить досягти значних переваг для банківського сектора в цілому.

Шляхи вирішення проблеми нестабільності банківської системи в Україні:

- необхідно чітко розмежувати економіку та політику та не допускати впливу певної групи можновладців на всю економічну ситуацію в Україні;

- необхідно встановити більш жорсткий контроль за фінансовими установами країни;

- в Україні досить гостро стоїть питання щодо вирішення проблеми корумпованості та нерівності перед законом;

- переглянути питання щодо подальшої приватизації ПриватБанку, оскільки це може призвести до нової хвилі занепокоєння населення та дестабілізації економічної ситуації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Другов О.О. Реструктуризація банківської системи України: сучасний стан та перспективи //Фінансовий простір.-1015-.-№4-с.40-48.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» розвитку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Офіційний сайт НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>
4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. — К. : Знання, 2008. — 564 с.
5. Шаповал Ю. Банківська система України: результати "очищення" та перспективи подальшого розвитку // Економіка і прогнозування// [Електронний ресурс]. - 2017. - № 1. - С. 158-159. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_prog_2017_1_12
6. Сагун С. Чим хороша ліквідація банків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.nv.ua>
7. Кількість діючих банків в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minfin.com.ua>
8. Гусєв С. Історія націоналізації в Україні: які уроки може винести "Приват"// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua>

9. Пальчевский И. Год после национализации: что изменилось в ПриватБанке"// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mbiz.censor.net.ua/resonance/3039966/god_posle_natsionalizatsii_chno_izmenilos_v_privatbanke
10. Куришко Д. Націоналізація Приватбанку у питаннях і відповідях: ВВС Україна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com>
11. Націоналізація Приватбанку: всі подробиці// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3788798-natsionalizatsiia-pryvatbanku-vsi-podrobytsi>
12. Гранчак Т. Резонанс №67: Бюлетень матеріалів, підготовлених на базі аналізу оперативної інформації електронних видань. – К. : 2016. – 2 с.
13. Стельмах: ПриватБанк не потребував націоналізації// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://finbalance.com.ua/news/Stelmakh-Privatbank-ne-potrebuвав-natsionalizatsiyu>
14. Боголюбов вимагає від Кабміну компенсацію за втрату частки "Приватбанку"// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/ECONOMICS/bogolyubov-vimagaye-vid-kabminu-kompensaciyu-za-vtratu-chastki-v-privatbanku-259610_.html
15. ПриватБанк має посилити позиції беззаперечного лідера ринку – урядова стратегія розвитку державного банківського сектора"// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/2018/2/22/privatbank-maye-posiliti-poziciji-bezzaperechnogo-lidera-rinku-uryadova-strategiya-rozvitku-derzhavnogo-bankivskogo-sektora>
16. Гаценко А. В чем разница между национализацией и ликвидацией ПриватБанка" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kr.ua/economics/561153-v-chem-raznytsa-mezhdu-natsyonalizatsyi-y-lykvydatsyi-pryvatbanka>
17. Шавалюк Л. Націоналізація ПриватБанку : робота над помилками // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/181479>
18. Рік після націоналізації : що відбувається з ПриватБанком [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/12/22/pogljad/ekonomika/rik-pislya-nacjonalizacziyi-vidbuvayetsya-pryvatbankom>